

Бекмирзаев Рахмонали Бегалиевич
ФЕРГАНА ӨРӨӨНҮНҮН ГЕОСАЯСИЙ ЖАНА ЭТНО-МАДАНИЙ
КОНТЕКСТИНДЕГИ ЗАМАНБАП УЛУТТАР АРАЛЫК МАМИЛЕЛЕРДИН
ПРИНЦИПТЕРИ

Бекмирзаев Рахмонали Бегалиевич
ПРИНЦИПЫ СОВРЕМЕННЫХ МЕЖНАЦИОНАЛЬНЫХ ОТНОШЕНИЙ В
ГЕОПОЛИТИЧЕСКОМ И ЭТНОКУЛЬТУРНОМ КОНТЕКСТЕ ФЕРГАНСКОЙ
ДОЛИНЫ

Bekmirzaev Rakhmonali Begalievich
PRINCIPLES OF MODERN INTERETHNIC RELATIONS IN THE GEOPOLITICAL
AND ETHNO-CULTURAL CONTEXT OF THE FERGANA VALLEY

УДК.93/94

Аннотация. Бул макала Фергана өрөөнүнүн геосаясий жана этно-маданий контекстиндеги заманбап улуттар аралык мамилелердин принциптерин изилдейт. Борбордук Азиядагы тарыхый мааниге ээ болгон Фергана өрөөнү өзүнүн ар түрдүү этникалык курамы жана стратегиялык геосаясий жайгашуусу менен мүнөздөлөт. Иликтөө өрөөн ичиндеги өлкөлөрдүн, өзгөчө Өзбекстан, Кыргызстан жана Тажикстандын улуттар аралык мамилелерине геосаясий кызыкчылыктардын жана этномаданий интеграциянын кандай таасир тийгизээрин изилдейт. Негизги темалар тарыхый мурастардын таасири, аймактык уюмдардын ролу жана Орусия, Кытай жана АКШ сыяктуу тышкы күчтөрдүн таасири. Макала ошондой эле аймактагы кызматташтык жана чыр-чатактарды чечүү үчүн чакырыктар жана мүмкүнчүлүктөр талкууланып, туруктуулукту жана өнүгүүнү камсыз кылуу үчүн инклюзивдик жана көп тараптуу мамиленин маанилүүлүгүн баса белгилейт.

Негизги сөздөр. Фергана өрөөнү, геосаясий интеграция, этномаданий интеграция, улуттар аралык мамилелер, чыр-чатакты чечүү, кызматташуу, тышкы күчтөр, тарыхый мурастар, туруктуулук, өнүктүрүү.

Аннотация. В данной статье рассматриваются принципы современных межэтнических отношений в геополитическом и этнокультурном контексте Ферганской долины. Ферганская долина, имеющая историческое значение в Центральной Азии, характеризуется разнообразным этническим составом и стратегическим геополитическим положением. Исследование исследует, как геополитические интересы и этнокультурная интеграция влияют на межэтнические отношения стран долины, особенно Узбекистана, Кыргызстана и Таджикистана. Ключевые темы включают влияние исторического наследия, роль региональных организаций и влияние внешних держав, таких как Россия, Китай и США. В статье также обсуждаются проблемы и возможности сотрудничества и разрешения конфликтов в регионе, подчеркивая важность инклюзивного и многостороннего подхода для обеспечения стабильности и развития.

Ключевые слова. Ферганская долина, геополитическая интеграция, этнокультурная интеграция, межнациональные отношения, разрешение конфликтов, сотрудничество, внешние силы, историческое наследие, стабильность, разработка

Abstract. This article examines the principles of modern interethnic relations in the geopolitical and ethno-cultural context of the Ferghana Valley. Ferghana Valley, which has a historical importance in Central Asia, is characterized by its diverse ethnic composition and strategic geopolitical location. The research explores how geopolitical interests and ethnocultural integration affect the inter-ethnic relations of the countries within the valley, especially Uzbekistan, Kyrgyzstan and Tajikistan. Key topics include the influence of historical legacies, the role of regional organizations, and the influence of external powers such as Russia, China, and the United States. The article also discusses challenges and opportunities for

cooperation and conflict resolution in the region, emphasizing the importance of an inclusive and multilateral approach to ensure stability and development.

Keywords. *Fergana Valley; geopolitical integration; ethnocultural integration; interethnic relations; conflict resolution; cooperation; external forces; historical heritage; stability; development*

Фергана өрөөнү Борбордук Азия чөлкөмүнүн бардык чакырыктарын камтыйт, анын ичинде чек ара маселелери, жакырчылык, чектүү жер-суу ресурстары, жумушсуздук, мыйзамсыз эмгек жана этникалык чыр-чатактар. Бул маселелер аймакты карама-каршылыктардын татаал мейкиндигине айландырды. Фергана өрөөнүндөгү улуттар аралык мамилелердин жалпы абалын түшүнүү өтө маанилүү, анткени ал илимий изилдөөлөрдүн чордону болуп саналат. Борбордук Фергана өрөөнү өзүнүн этномаданий курамы жана геосаясий абалы менен өзгөчө мааниге ээ. Бул чөлкөмдөгү этностор аралык мамилелер геосаясий туруктуулукту камсыз кылуучу социалдык-маданий динамикаларды калыптандыруучу негизги фактор болуп саналат.

Фергана өрөөнүндөгү геосаясий жана этномаданий интеграциянын шартында азыркы этностор аралык мамилелердин принциптери жана алардын коомдук ынтымакка жана туруктуулукка тийгизген таасири илимий адабияттарда, өзгөчө антропология, социология, Борбордук Азия таануу тармактарында кеңири изилденип, талдоого алынган. Фергана өрөөнүндөгү этникалык көп түрдүүлүктүн тарыхы байыркы доорлордо башталып, миграция, басып алуу жана Орто Азия аркылуу өткөн соода жолдору аркылуу калыптанган. Өрөөн өзбектер, тажиктер, кыргыздар, орустар жана убакыттын өтүшү менен карым-катнашта болгон башка топтор менен чогуу жашаган маданияттардын жана этникалык топтордун эриген жери болгон [1]. Окумуштуулар бул этникалык көп түрдүүлүк Фергана өрөөнүнүн маданий ландшафтына кандай таасир эткендигин изилдешкен. Изилдөөчүлөр лингвистика, археологиялык изилдөөлөр жана этнографиялык байкоолор аркылуу аймактагы түрдүү каада-салттар, тилдер, диндер жана материалдык маданияттар жөнүндө ой жүгүртүшкөн [2].

Фергана өрөөнүндө коомдук ынтымакты жана туруктуулукту сактоо үчүн улуттар аралык мамилелердин динамикасын түшүнүү өтө маанилүү. Изилдөөлөр бул мамилелерди калыптандыруучу факторлорду, анын ичинде тарыхый мурастарды, экономикалык өз ара аракеттенүүнү, саясий структураларды жана маданий практикаларды изилдеген [3]. Изилдөөлөр Фергана өрөөнү сыяктуу ар түрдүү коомдордо социалдык биримдиктин жана инклюзивдүүлүктүн маанилүүлүгүн көрсөттү. Ар кандай этникалык топтордун ортосундагы байланышты, толеранттуулукту жана өз ара урматтоону илгерилетүү менен коомдор ишенимди бекемдеп, улуттар аралык чыр-чатактын чыгуу коркунучун азайта алат [4]. Учурдагы изилдөөлөр Фергана өрөөнүндөгү этникалык көп түрдүүлүк менен саясий туруктуулуктун ортосундагы өз ара байланышты да талдоого алган. Көбүнчө экономикалык теңсиздик же саясий маргиналдаштыруу сыяктуу факторлор менен курчуган этникалык тирешүүлөр жана чыр-чатактар аймактагы башкаруу жана коопсуздук үчүн кыйынчылыктарды жаратат [5].

Конфликттерди чечүү жана тынчтыкты орнотуу боюнча адабияттар ар түрдүү коомдордогу этностор аралык мамилелерди башкаруунун стратегиялары жөнүндө түшүнүктөрдү берет. Коомчулуктун демилгелеринен тартып мамлекеттик саясатка чейинки ар кандай ыкмалар нааразычылыктарды чечүүгө, элдешүүгө көмөктөшүүгө жана ар түрдүү этникалык жамааттардын ортосундагы кызматташтыкты өнүктүрүүгө багытталган [6]. Илимий изилдөөлөр Фергана өрөөнүндөгү туруктуулуктун жана инновациянын булагы катары маданий көп түрдүүлүктүн потенциалына көңүл бурат. Ар түрдүү калктын жаратмандыгын жана тапкычтыгын колдонуу менен, жамааттар учурдагы кыйынчылыктарды жеңип, көбүрөөк камтыган жана гүлдөгөн келечекти кура алышат [7].

Фергана өрөөнүндөгү этномаданий жана геосаясий интеграциянын шарттарында этностор аралык мамилелердин негизги принциптерине токтололу.

Тарыхый этникалык ар түрдүүлүк принциби: Фергана өрөөнүндө тарыхта ар кыл этностор, мисалы, өзбектер, тажиктер, кыргыздар, орустар жана башкалар байырлашкан.

Бул түрдүү этникалык жамааттар аймактагы жамааттык маданий чөйрөнү калыптандыруу менен, кылымдар бою тынчтыкта жанаша жашап келишкен. Коомдук ынтымакты жана туруктуулукту сактоо үчүн улуттар аралык мамилелерди түшүнүү жана көзөмөлдөө зарыл.

Этномаданий интеграциянын принциби: Фергана өрөөнүндө этномаданий интеграциянын өнүгүшү үчүн эффективдүү этностор аралык мамилелер чечүүчү мааниге ээ. Ар түрдүү этникалык топтордун ортосундагы өз ара түшүнүшүүнү, сый-урматты жана кызматташтыкты өнүктүрүү менен аймак өзүнүн маданий көп түрдүүлүгүн күч жана иденттүүлүктүн булагы катары колдоно алат. Бул интеграция этникалык айырмачылыктардан келип чыккан чыңалууну жана конфликттерди жеңилдетүүгө жардам берет. Фергана өрөөнүндө этникалык жана маданий интеграцияны илгерилетүү анын көп түрдүү мурастарын баалаган ынтымактуу жана инклюзивдик коомду өстүрүү үчүн абдан маанилүү.

Геосаясий туруктуулуктун принциби: Фергана өрөөнү Борбордук Азиянын кесилишинде жайгашкандыктан стратегиялык мааниге ээ. Ал Өзбекстан, Кыргызстан жана Тажикстан менен чектешип, аны геосаясий негизги чекитке айландырган. Региондогу тынчтыкты жана коопсуздукту камсыз кылуу үчүн этностор аралык туруктуу мамилелер чечүүчү мааниге ээ, анткени этникалык топтордун ортосундагы чыр-чатактар геосаясий талаш-тартыштарды жана аймактык маселелерди курчутушу мүмкүн.

Аймактык кызматташтыкты жана интеграцияны өнүктүрүүгө багытталган аракеттер Фергана өрөөнүндө геосаясий туруктуулукту камсыз кылууга жардам берет. Борбордук Азиянын Регионалдык Экономикалык Кызматташтыгы (ЦАРЭК) жана Шанхай Кызматташтык Уюму (ШКУ) сыяктуу демилгелер Борбор Азия өлкөлөрүнүн ортосундагы экономикалык коммуникациялар жана коопсуздук жаатындагы кызматташтыкты бекемдөөгө, ошону менен чыңалууну азайтууга жана туруктуулукту камсыз кылууга багытталган [8].

Фергана өрөөнүнүн геосаясий динамикасын калыптандырууда тышкы күчтөрдүн ролун эске албай коюуга болбойт. Окумуштуулар Орусия, Кытай жана АКШ сыяктуу дүйнөлүк державалардын кийлигишүүсү мамлекеттер аралык мамилелерге, коопсуздук чараларына жана чөлкөмдөгү чыр-чатактын динамикасына кандай таасирин тийгизерин талдап чыгышат [9.7-11].

Экономикалык өнүгүүнүн принциби: Фергана өрөөнүндө улуттар аралык кызматташтык жана ынтымак экономикалык өнүгүүдө чечүүчү роль ойнойт. Ар түрдүү этникалык топтордун ортосундагы ишеним жана кызматташтык чөйрөсү сооданы, инвестицияны жана чек арадагы экономикалык демилгелерди стимулдайт. Тескерисинче, чыр-чатактар жана тирешүү инвесторлордун көңүлүн түшүрүп, соода тармактарын бузуп, экономикалык прогресске тоскоол болушу мүмкүн. Фергана өрөөнүнүн экономикалык өсүшүн илгерилетүүдөгү этностор аралык кызматташтыктын жана ынтымактын мааниси академиялык чөйрөлөрдө, өзгөчө экономика, өнүгүү таануу жана регион таануу чөйрөлөрүндө олуттуу көңүл бурду.

Саясий биримдиктин принциби: Фергана өрөөнү ар кайсы өлкөлөрдөгү бир нече административдик бирдиктерден турат, алардын ар биринин өзүнүн саясий структуралары жана башкаруу системасы бар. Этностор аралык позитивдүү мамилелерди сактоо бул ар түрдүү административдик бирдиктерде саясий биримдикти жана туруктуулукту камсыз кылуу үчүн өтө маанилүү. Бул этникалык саясий карама-каршылыктын алдын алууга жардам берет жана инклюзивдүү башкарууга өбөлгө түзөт. Биз көп улуттуу аймак болгон Фергана өрөөнүнүн шартында саясий биримдиктин, башкаруунун жана этникалык мамилелердин түрдүү аспектилерин карап чыгабыз.

Фергана өрөөнү Өзбекстандын, Кыргызстандын жана Тажикстандын курамындагы бир нече административдик бирдиктерди камтыйт, алардын ар бири өзүнүн саясий түзүлүшүнө жана башкаруу системасына ээ. Бул административдик чек аралардын этникалык демография менен кесилиши региондун саясий динамикасына олуттуу таасирин тийгизиши мүмкүн.

Фергана өрөөнүндөгү түрдүү этникалык жамааттардын тең саясий өкүлчүлүгүн жана катышуусун камсыз кылуу үчүн этностор аралык позитивдүү мамилелерди колдоо маанилүү. Аймактагы инклюзивдик башкаруу механизмдери, азчылыктардын укуктарын коргоо жана колдоо көрсөтүү саясаты саясий биримдикти бекемдөө жана этникалык саясий карама-каршылыктын алдын алуу үчүн маанилүү.

Маданий алмашуу жана көп түрдүүлүк принциби: этностор аралык мамилелер Фергана өрөөнүндөгү маданий алмашууга жана көп түрдүүлүккө салым кошот. Маданий айырмачылыктарды кабыл алуу жана жалпы мурастарды белгилөө менен жамааттар өздөрүнүн социалдык түзүлүшүн байыта алышат жана өздөрүнүн таандыктык сезимин бекемдей алышат. Маданий өз ара аракеттешүү өз ара түшүнүшүүгө жана баалоого түрткү берип, интеграцияланган жана туруктуу коомго алып келет.

Фергана өрөөнүндөгү маданий алмашууну жана көп түрдүүлүктү өнүктүрүүдөгү этностор аралык мамилелердин ролу академиялык адабияттарда, өзгөчө антропология, маданият таануу жана социология тармактарында кеңири изилденет. Окумуштуулар Фергана өрөөнү сыяктуу көп улуттуу аймактарда социалдык динамика, иденттүүлүк жана туруктуулукту калыптандырууда маданий өз ара аракеттенүүнүн жана көп түрдүүлүктүн маанисин баса белгилешкен.

Фергана өрөөнүндөгү этностор аралык мамилелер маданий гармонияга жана гибриддүүлүккө өбөлгө түзөт, мында ар кыл этностор өз ара аракеттенип, пикир алмашып, бири-биринин маданиятынын аспектилерин өз ара интеграциялашат. Окумуштуулар маданий гибриддүүлүк аймактын социалдык түзүлүшүн кантип байытып, динамикалуу жана ар түрдүү маданий пейзаждарды түзөөрүн изилдеп чыгышты [10].

Чыр-чатактын алдын алуу жана чечүү принциби: Фергана өрөөнүндөгү чыр-чатактарды алдын алуу жана чечүү үчүн этностор аралык мамилелерди эффективдүү башкаруу абдан маанилүү. Негизги маселелерди чечүү, диалогду өнүктүрүү жана инклюзивдик саясатты ишке ашыруу менен кызыкдар тараптар этникалык чыр-чатактын зомбулукка же туруксуздукка айланып кетүү коркунучун азайта алышат. Чыр-чатактын алдын алуу аракеттери аймактагы тынчтыкты жана узак мөөнөттүү туруктуулукту сактоо үчүн өтө маанилүү.

Фергана өрөөнүндөгү чыр-чатактарды алдын алуу жана чечүү үчүн этностор аралык мамилелерди эффективдүү башкаруунун мааниси академиялык адабияттарда, өзгөчө тынчтык жана конфликт таануу, саясат таануу жана эл аралык мамилелер боюнча кеңири изилденген. Окумуштуулар этникалык чыр-чатактарды азайтуу, диалогду жана ынтымакты бекемдөө, тобокелдиктерди азайтуу жана аймакта узак мөөнөттүү туруктуулукту кепилдөө үчүн ар кандай стратегияларды жана механизмдерди карап чыгышты.

Жыйынтыктап айтканда, маданий жана геосаясий интеграциянын шартында Фергана өрөөнүндөгү этностор аралык мамилелерди чыңдоо үчүн бир нече олуттуу келечектүү долбоорлорду жана илимий демилгелерди сунуштоого болот. Бул долбоорлор социалдык биримдиктин, экономикалык өнүгүүнүн, маданий алмашуунун жана чыр-чатактарды чечүүнүн ар кандай аспектилерин камтыйт.

«Эл аралык байланыш жана маданий алмашуу боюнча илимий борборду» түзүү демилгеси: Сунушта Фергана өрөөнүндө этностор аралык байланыш жана маданий алмашуу борборун түзүү каралган. Бул борбор ар кандай этникалык жамааттардын өкүлдөрү маданий иш-чаралар, семинарлар, тил курстары жана өз ара түшүнүшүүнү жана ыраазычылыкты арттыруу максатында биргелешкен долбоорлорду өткөрүү үчүн чогула турган бейтарап мейкиндик катары иштейт. Фергана өрөөнүндө этностор аралык диалог жана маданий алмашуу борборун түзүү коомдук биримдикке, өз ара макулдашууга көмөктөшүүгө жана улуттар аралык чыр-чатактарды кыскартууга олуттуу салым кошуу мүмкүнчүлүгүнө ээ.

«Чек арадагы экономикалык өнүгүү зоналарын түзүү» долбоорлору Фергана өрөөнүндө Өзбекстан, Кыргызстан жана Тажикстандын чек арасын бойлой турган чек ара экономикалык өнүгүү зоналарын түзүүнү камтыйт. Бул зоналар экономикалык өз ара көз карандылыкты жана кызматташтыкты чыңдоо, ар кандай улуттагы адамдардын

ортосундагы сооданы, инвестицияны жана биргелешкен ишканаларды өнүктүрүүгө багытталган. Фергана өрөөнүндө трансчегаралык экономикалык өнүгүү зоналарынын түзүлүшү коңшу Өзбекстан, Кыргызстан жана Тажикстандын ортосундагы экономикалык кызматташтыкты, инвестицияны жана этностор аралык мамилелерди өнүктүрүүгө чоң потенциалга ээ.

«Мурастарды сактоо демилгеси» долбоору Фергана өрөөнүндөгү этникалык топтордун түрдүү маданий каада-салттарын жана үрп-адаттарын сактоого жана жайылтууга багытталган. Бул демилге оозеки тарыхты документтештирүү, тарыхый жерлерди калыбына келтирүү, маданий фестивалдарды уюштуруу жана жергиликтүү кол өнөрчүлөрдү жана кол өнөрчүлүктү колдоону камтыйт. Мындай демилгени Фергана өрөөнүндө ишке ашыруу аймактын бай маданий мурасын сактоо, улуттар аралык ынтымакты чындоо жана коомдогу сыймыкты жана туруктуулукту чындоо үчүн абдан маанилүү.

«Эл аралык медиа коммуникация платформасын» түзүү: Демилге Фергана өрөөнүндө сүйлөгөн ар кандай тилдерде жаңылыктарды, маалыматтык жана оюн-зоок контентин сунуш кылган эл аралык медиа коммуникация платформасын иштеп чыгууну камтыйт. Бул платформа инклюзивдик баяндарды жайылтууга, ар түрдүү үндөрдү күчөтүүгө жана позитивдүү өкүлчүлүк аркылуу стереотиптерге жана терс пикирлерге каршы турууга багытталган. Фергана өрөөнүндө этностор аралык медиа жана коммуникация платформасын түзүү этностор аралык өз ара түшүнүшүүгө көмөктөшүү, инклюзивдик диалогго көмөктөшүү жана позитивдүү өкүлчүлүк аркылуу стереотиптер менен бейкалыс пикирлерге каршы күрөшүү үчүн өтө маанилүү.

Сунуш кылынган долбоорлор Фергана өрөөнүндөгү этностор аралык мамилелердин алдында турган татаал маселелерди чечүүгө багытталган, ошол эле учурда интеграция жана кызматташтык үчүн мүмкүнчүлүк катары аймактын маданий көп түрдүүлүгүн жана геосаясий маанисин колдонуу. Ар түрдүү этникалык жамааттардын ортосундагы диалогду, кызматташтыкты жана өз ара сый-урматты илгерилетүү менен бул демилгелер аймактын тынч, инклюзивдүү жана гүлдөп өнүккөн келечегине салым кошо алат.

КОЛДОНУЛГАН АДАБИЯТТАР:

1. Rashid, Ahmed. (1994). *The Resurgence of Central Asia: Islam or Nationalism?* Karachi, Pakistan: Oxford University Press; London; Atlantic Highlands, N.J., USA: Zed Books.
2. Nourzhanov, K., & Bleuer, C. (2013). *Tajikistan: A Political and Social History*. ANU Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/j.ctt5hgxx8>
3. Dagiev, D. (2013). *Regime Transition in Central Asia: Stateness, Nationalism, and Political Change in Tajikistan and Uzbekistan* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315886602>
4. Anchita Borthakur (2017). An Analysis of the Conflict in the Ferghana Valley. *Asian Affairs*, 48(2), 334-350. DOI: 10.1080/03068374.2017.1313591
5. Mohapatra, N. K. (2013). Migration and Its Impact on Security of Central Asia. *India Quarterly*, 69(2), 133–157. <http://www.jstor.org/stable/45072718>; Turaeva, R. (2015). *Migration and Identity in Central Asia: The Uzbek Experience* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315691428>; Patnaik, A. (2016). *Central Asia: Geopolitics, Security, and Stability* (1st ed.). Routledge India. <https://doi.org/10.4324/9781315636894>
6. Stockinger, P. (2011). *Introduction à la communication interculturelle*.
7. Isaacs, R., & Marat, E. (Eds.). (2021). *Routledge Handbook of Contemporary Central Asia* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429057977>
8. Kassenova, N. *More Politics than Substance: Three Years of Russian and Chinese Economic Cooperation in Central Asia*. Central Asia Papers, Russia Political Economy Project, October Available at: <https://www.fpri.org/article/2018/10/more-politics-than-substance-three-years-of-russian-and-chinese-economic-cooperation-in-central-asia/>

9. Van der Togt, T., Montesano, F. S., & Kozak, I. (2015). The geopolitics of the Eurasian Economic Union. In *From Competition to Compatibility: Striking a Eurasian balance in EU-Russia relations* (pp. 7–11). Clingendael Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/resrep05445.5>
10. Mackerras, C. (2005). Review of *Dislocating China: Muslims, Minorities, and Other Subaltern Subjects*, by D.C. Gladney. *China Review*, 5(1), Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/2346185>